

„Előre hát mind, aki költő...”

GONDOLATOK A KÖLTŐ KÖZÉLETISÉGÉRŐL

Mens agitat molem.

(Vergilius)

*Az irodalmat majd meg-
vizsgálják...*

(B. Brecht)

Több árny kelt át

A lélek hágoín

Mint a bércek között.

(T. Arghezi)

Szörnyeteget kell cserél-

*[nünk a
lélekkel.*

(Rimbaud)

*Aldott s megpofozott
vagyok az időben a vá-
ros kezei által.*

(Nagy László)

Az idegek végén

Az idegek végén

A fészkek üresek

(Páskándi Géza)

Ti

kik óvatosan kezelitek

a zsebkést is,

a legnagyobb kor

[szépsége

van rátok bízva.

(V. Majakovszkij)

*Van Mózesök és vannak
prófétáik, hallgassák azo-
kat.*

(Lukács 16:29)

Mint valami háromszázezerszeres, hárommilliárd-szoros visszhang: ellepi a falakat, ugrál és röpköd a falak közt, faltól falig az igék teljes madársereglete, az eszményeké, melyek valaha felröppentek az emberi élet és igazság védelmében. Apokaliptikus vagy kozmikus, hogy minden növekszik, tágul, dagad, mert összegyűlnek az évezredek, a tények és tapasztalatok, az erők és energiák? Mert minden nő, túlnő a külső tereken, ha utat találhatott belső terekbe, és túlnő a belső tereken a külső terekre. Az idegcsoda: a természet mellékterméke, mondhatni művészkedése legalább ugyanakkora mélységekkel tátong vissza a fényvekkel mérhető magasságokra. No de a mi dolgunk, hogy a Földön, a Földdel történik csak ez a szembeállítás, avagy sokfelé, arányosan, lehetőleg mindenfele a világegyetemben; ez annyira a mi dolgunk egyelőre, hogy nincs is kivel megosszunk se örömet, se aggodalmat. Éppen ezért, a szépen bontakozó kozmikus gyakorlat ellenére, egyelőre az emberi dolgok fő, legfőbb fóruma-piaca a lakott táj, talaj, ahol — kizárólag földi méreteken — az idegcsoda egy már-már primitívnek tekinthető konfliktusba keveredett a testcsodával. a konfliktus kifejező formája a társadalom. Érdekes és pillanatnyilag inkább (főleg) költői volna elmerengeni azon, hogy az idegcsoda, az emberi szellem ereje, érvénye meddig terjed a Földön kívüli térben; minden bizonnyal addig, amit érvényesen megtud, megfogalmaz, amit észrevett már az elméletileg végtelenből és gyakorlatilag teljesből. Am egyelőre inkább előtérben marad a társadalom kifejezte konfliktus vizsgálata és levezetése, melynek résztvevői: emberek és emberből eredő tényezők, nyilatkoztak és érveltek már tollal és karddal, mozsárágyúval, nyomdabetűvel és atombombával. A természet látszólag nem avatkozik a dologba, ámbár az elmúlás ellen benyújtott tiltakozást az anyag megmaradásával intézi el. Vagy „jobb híján”, vagy nagylelkűen.

Hogy mi köze mindennek a költők közéletiségéhez, arra is csak a természet fenti „válasza” idézhető, melynek szellemében a költő sem vész el, csak átalakul.

*

Az életet száznegyvennégy viccben is meg lehet fogalmazni plasztikusan, beszédesen, reálisan. Az élet megfogalmazása mégsem lehet más, mint a legnagyobb elmélyüléssel és következetességgel felkutatott, megtalált

Minél civilizáltabb egy társadalom, annál nagyobb becsben tartja költőit — s annál kevésbé hallgat rájuk.

(Láng Gusztáv)

... az élet versének önön testünkéből kihasi-
tott abszolút és évezre-
dekig józú szívével.

(Allan Ginsberg)

Nem számít az idő, sem
a hely — a távolság
nem számít, veletek va-
gyok, ti férfiak és asz-
szonyok az én nemzedé-
kemből vagy akárhány
nemzedék múlva.

(Walt Whitman)

Ne menj tovább, bará-
[tom —
kiálts rám! s fölkelek

(Radnóti Miklós)

Lehet pihenni
s közben tenni.
Lehet tenni
s közben pihenni

(Friedrich Logan)

De addig, addig, jaj,
[amíg ez így van,
a köpöcsészét tisztogató
[négernek,
az igazgatók sápadt ön-
[kényétől reszkető fiúk,
a kőolajba fulladt asz-
[szonyok —
kiáltsanak!

(Frederico García Lorca)

megfogalmazás. Eszerint az élet (az emberi sorsról be-
szélünk) az, ami méltó és igazságos. De mindenik az volt
az elmúlt életek közül, bizony hogy az: a méltatlan és
igazságtalan korok, társadalmak élete is emberi élet volt.
Pedig az élet csak méltó és igazságos lehet... Az élet
lassan nő oda, hogy kitöltse saját előreküldhető etikai
meghatározásának égboltját. A költő az, aki tudja ezt.
De hiszen ezt mindenki tudhatja, többé-kevésbé tudja
is, tudta is. Tehát a költő nemcsak az. A költő, aki ezért
az eszményért kiáll, kiált, küzd. De hát ezért kiálltak,
kiáltottak, küzdöttek annyian. A költők is; de nem csak
a költők. A költő az, aki verset ír ezért. Ez a legkeve-
sebb s mégis ez a legfontosabb. A költő lassacskán bele-
szorult saját előreküldhető meghatározásába. A költő
egyszárnyú angyal, fogadjuk el, hogy *egy szárnya* az az
IS, mely jelzi, hogy éppen olyan ő, mint minden igaz
vagy tévedő, halandó, esendő, de a társadalmi igazságért
és a teljes szellemi felszabadulásért küzdő ember: élők
és holtak, múltbeliek, jelenbeliek és jövőbeliek; ameny-
nyiben az ember sem vész el, csak átalakul.

*

Ismételni a tanítás kedvéért szokás. Tanítani pedig
szüntelenül kell, tehát vég nélküli a költő dolga is. Van,
aki bizonyos pillanatban valaminek a közvetlen hatása
alatt lát, hall és gondol *úgy*; ő állandóan *úgy* lát, hall
és tanít.

A költő közéletisége tulajdonképpen nem más, mint
egyetlenegynek a következetes, hangos, harcos igénylése:
a törvényre emelhető (és emelt) örök emberi eszmé-
nyeknek igénylése, melyekben menetközben megállapod-
tunk. Türtáiosz, Horatius, Dante, Petőfi, Whitman, Lorca
„életrajza” egyaránt kifejezhető azzal a látszólag pasz-
szív és a részleteknek bátran ellentmondó képpel, hogy
a költő naphosszat, évezredhosszat, történelemhosszat a
világ látványának ablakához húzott székben csücsül,
mint a béna, és a megpattanásig figyel; őt onnan elcsalni
nem lehet, felrángatni, elkergetni, elhurcolni lehet, de
nem érdemes, mert dolga nem a valaki dolga, nem
egyetlen személyé és nem egy koré. Hanem éppen úgy
az emberiség egyik kollektív foglalatossága, mint az
örök kőműves és az örök asztalos, kovács és pék, éppen
úgy örök költő is, dolgozik is mindenkinek a kezdetek
óta. Látszólag legzárkózottabban is a közéletért s látszó-
lag legforradalmibban is ugyanazért.

*

Az eszmények diadalrajutásának ügye nyilván nem
egészen a rájuk való emlékeztetés, a velük való példá-
zás ügye. A költő s a költészet szerepe — minden vilá-
gos, beszédes előzmény ellenére — még az elintézendő
dolgok között szerepel. Csupa kellemetlen bonyodalom
forrása volt végig, mindig, hogy nem viselkednek csen-

*Inkább egyenek meg a
[férgek,
semmint a férget meg-
legyem.*

(Karinthy Frigyes)

*Ha egyszer egy gondolat
bemegegy az emberek fe-
jébe, az onnan többé ki
nem jön. Hacsak azért
nem, hogy megmutassa
magát.*

(Panek Zoltán)

*Ambátor ment vagyok a
rettegéstől, nem vagyok
ment a felindulástól.*

(Rabelais)

*S egy fél kiló gyűlölet
is sokkal súlyosabb, mint
egy fél kiló szeretet.*

(Sigmond István)

*Én meghalok, te élsz,
győzd meg felőlem és
igaz ügyem felől a két-
kedőket...*

(Shakespeare)

*Ember az ember elől
csak más emberben ta-
lálhat menedéket.*

(Siklós István)

*Nem volt keresztút, ha
lett volna, én biztos
mindkettőt választom.*

(Gregory Corso)

desen; azon, hogy a császár úgy bánhatott Ovidiuszal, hogy a fejedelem úgy beszélhetett Apáczaival, azon utólag nincs mit háborogni, ez utólag is előfordul. Melyik népnek nem volt Ovidiusza, és Lumumba sorsa hol ismeretlen! Aztán utólag — meg kell jegyezni, hogy sohasem ugyanazok, hanem utódaik — mindig beismerik a méltánytalanságot, végre sajnálni kezdik, hogy ott, ahol, valahol nem fogadtak szót az irodalomnak is. Akár ellenkezéseivel is lehetne már az irodalom a maga örök ellenkezéseivel, mindent jobban tudásával, utólag igazolt tisztánlátásával, erkölcsi fölényének fitogtatásával, mely szerint van tett, mely több, jobb, meggyőzőbb, mint a gordiuszi csomó pulykaméregtől ihletett átvágása.

*

Ha a számításoknak hinni lehet, 2000-ben több lesz az élő ember a földön, mint amennyien eddig Neander-völgy óta összesen elhaláloztak. Nem túlzás, hogy akkora etikai problémát jelent a társadalmi igazság korának be-köszöntése erre a tömegre nézve, mint amekkorát eddig, időben megoszolva, az összes erkölcsi, etikai problémák jelentettek. Az erkölcsi és etikai „közélatás”, vagyis a lelki polluáció leküzdése, az anyagi megoldással párhuzamosan, azzal összefüggő, összefonódó és vele egyenlő súlyú feladat. Az emberi személyiség méltóságának kollektív tudatát hirdető és építő marxizmus — lenini képlet minden józan és nemes előzményre támaszkodik a megfogalmazásban s a kivitelezés útjának-módjának keresésében. A költők közéletisége ez alatt a lobogó alatt nem állandó társadalmi irritáció, hanem állandó társadalmi ihlet eredménye. Megfelelő körülmények közt és megfelelő hatások alatt minden ember messze felülemelkedik az átlagon. Az átlagfeltételek javulása az átlagot magát is szüntelenül emeli. A költő szüntelen harcban van az etikai átlagért: közéletisége is a rendkívüliség, a példa nagy számait dobja a tények serpenyőjébe, ismétlődési, kifáradási és kopási együtthatókat ellensúlyoz szüntelenül. Nem siet, nem rohan előbbre a kelleténél, de nem vesztegeti az időt sem, ha már érzi, tudja a mértéket, ha megtanulta a leckét. Inkább egy egyszerű jel-szó, amit felkap a világ, mint egy szintézis, amit, akár egy antik márványt, véletlenül fedez fel egy sírásó öt-száz év múlva? Nos, erre helyette ne próbáljon felelni senki. A késői testre, mely kiállta az eddigi idők próbáit, más élmények, más kalandok várnak, más kalandok es-nek jól neki. Az eszményekért folytatott harc nem csak a testen, nem biztos, hogy az elsősorban a testtel vív-ható. Erazmus sem hiányzott a hollandusoknak, míg meg nem érkezett, s akkor sem csak nekik, közéletiségét is örök példának állítva a balgaság elé. Akárcsak Lorca Spa-nyolország legutóbbi világtörténelmi pillanatában, ami-kor aztán valakik „beszéltek a fejével”.

Ki értekezhetett a költővel másképp, mint a költé-szetén keresztül? Akik a költők fejével beszéltek, végül is sohasem a költőt fejezték le, hanem egy alattvalót,

*Börtön, kaszárnya, temp-
[lom nem elég.
hogy a hegyekről ledobjz
[szavam.*

(József Attila)

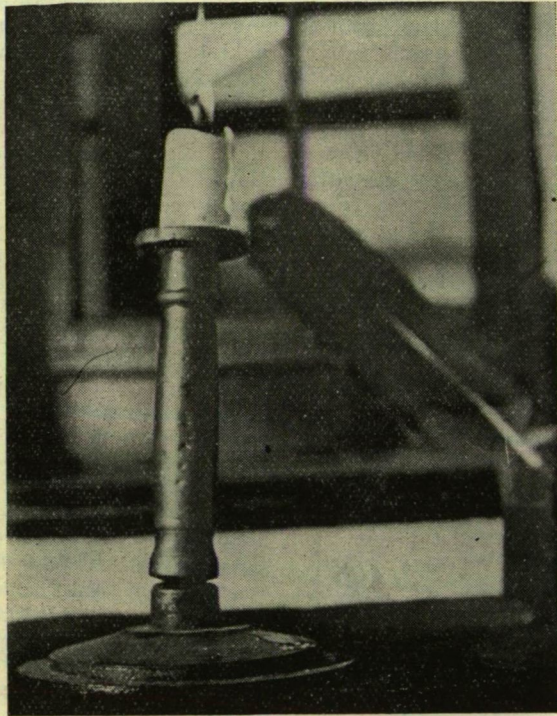
*E hűtlen korban mi
[utolsó,
egyetlen híveid valánk.*

(Petőfi)

egy állampolgárt. Pedig a költő kiváló állampolgár, amennyiben senki sem téveszti össze, se előnyére, se hátrányára, civis-közéletiségét az elkötelezettségével.

*

A költő felkészült a közéletiségre. A humanizmus legnagyobb programtervezete szerint nem szabad kímélnie magát ennél csendesebb korokban sem. Kedvenc barikádjain futórózsák és futótűzek lobognak, kedvenc csatáterein kardja s koponyája után nycmoz a hálás utókor. Kedvenc jövőjében az értelem s az igazság a legszebb férfiakat és a legboldogabb asszonyokat élteti könyvek és kenyerek bőségével. Ezért ír mindig olyan verseket.

PETŐFI GYERTYATARTÓJA SZALKSZENTMÁRTONBAN